

Herdenking Slachtoffers Japanse Zeevtransporten
'Ook burgerslachtoffers zaten op de hellships'
Door Rachel de Vries
Bronbeek, 15 september 2019

Dames en heren, lieve papa en tante Dési,

6 en 5 jaar oud waren Richard en Désirée de Vries toen ze op 18 maart 1943 werden verscheept met het hellship *Rio de Janeiro Maru* van Ambon naar Makassar op Celebes.

Broer en zus ... mijn vader en mijn tante ...

Maar waarom zaten deze 2 onschuldige, kleine kinderen van 6 en 5 jaar oud op een hellship?

Het verhaal van de familie De Vries in Indië begint in 1837 als bakkerszoon Petrus de Vries, afkomstig uit het Friese Franeker, zich in Den Helder inscheept op een Hollands fregat. Na een zeereis van drie maanden wordt hij met zijn garnizoen gestationeerd op de Banda-eilanden, een eilandengroep in de Molukken.

In 1840 huwt hij op Banda Neira de 14-jarige sergeants-majoor dochter Christina Melin, een jonge blom van Europees-Moluks bloed. Het huwelijk van Petrus en Christina wordt gezegend met zes kinderen. Eén van die kinderen is zoon Hermanus Petrus. Als deze zich met perkeniersdochter Petronella Leunissen in de echt verbindt, komt daarmee de nootmuskaat, het 'geurend goud van Banda', in de familie De Vries. Een perkenier is een planter van muskaatnotenbomen.

In 1870 wordt hun zoon, mijn overgrootvader, Pieter Hermanus geboren.

Pieter Hermanus treedt op volwassen leeftijd als perkenier in de voetsporen van zijn vader, en hij beheert twee nootmuskaatperken op Banda. In 1907 geven hij en de 17-jarige Carolina Dorothea Leunissen elkaar het ja-woord. In dit gezin wordt mijn grootvader Hermanus Petrus in 1908 geboren. Hierna zien nog tien kinderen het levenslicht. Rond 1930 ziet mijn overgrootvader zich genoodzaakt zijn oudste zoon Herman te vragen terug te komen uit Batavia. Dat doet mijn grootvader, en hij neemt het werk als perkenier van zijn vader over.

Mijn oma Ernestine van der Mark wordt in 1911 in Soekaboemi op Java geboren als dochter van een Hollandse bakker en een inlandse vrouw uit de kampong. Mijn grootouders hebben elkaar leren kennen in Batavia. In 1932 trouwen zij op Banda Neira en ze krijgen 3 kinderen: in 1933 wordt Eric geboren, in 1936 mijn vader Richard en in 1937 Désirée. Ze groeien op in een paradijselijke omgeving, vol liefde en vreugde...

Maar ... de Japanners sparen in 1942 ook Banda Neira niet en op 19 april 1942 worden de Banda-eilanden bezet door een Japanse marine-eenheid.

De meerderheid van de Indo-Europeanen kon in voormalig Nederlands-Indië buiten de kampen blijven. Maar gezien de belangrijke positie die de perkeniers in de Bandansese samenleving innamen, werden mijn grootouders Herman en Ernestine met hun kinderen Richard en Désirée op 14 mei 1942 gevangengenomen en overgebracht van Banda naar op Ambon. Daar worden zij geïnterneerd in kamp *Tantoei*. Hun oudste zoon, mijn oom Eric was niet bij hen, omdat hij voor zijn schoolopleiding al vanaf 1940 bij oma in Batavia verbleef.

Op 15 februari 1943 worden na een bombardement op het Japanse munitiedepot naast het kamp alle vrouwen en kinderen verplaatst naar de *Bethaniëkerk* en de mannen naar de *Adventskerk* in Ambon-stad.

Vervolgens worden op 18 maart 1943 de mannen, vrouwen en kinderen verscheept naar Makassar op Celebes en komen zij uiteindelijk gescheiden terecht in interneringskampen: mijn opa in kamp *Pare-Pare* en mijn oma met mijn vader en tante in kamp *Kampili*.

Het transport van Ambon naar Celebes vond plaats met een Japans troepentransportschip, de *Rio de Janeiro Maru*. De vrouwen en kinderen bevonden zich, gescheiden van de mannen en jongens, in de ruimen van het schip. Gedurende het transport klonk diverse malen het alarmsein door het schip. Het scheepsruim werd dan volledig afgesloten, pikdonker en geen enkele mogelijkheid tot ontkomen bij een eventuele torpedering. Het schip werd gevolgd door een geallieerde onderzeeër, die niet ingreep, omdat bekend was, dat er 300 vrouwen en kinderen en 150 mannen en jongens aan boord waren. Deze hellevaart duurde 5 dagen.

Broer en zus ... 6 en 5 jaar oud ... Richard en Désirée de Vries ... waren 2 van die onschuldige, kleine kinderen op dit hellship ...

Bij aankomst in de haven van Makassar werden de vrouwen en kinderen, gescheiden van de mannen en jongens, in vrachtwagens vervoerd naar interneringskamp *Kampili*, een voormalig tuberculose sanatorium ten zuidoosten van Makassar. Ook hier zijn zij hun leven niet zeker, in juli 1945 wordt het kamp tweemaal gebombardeerd door Amerikaanse vliegtuigen; ze vluchten naar een noodkamp in een nabijgelegen bos.

Gedurende de drie en een half jaar interneringskampen was er af en toe een teken van leven. Een streng gecensureerde briefkaart met maximaal 50 getypte woorden en een handtekening werd via het Rode Kruis afgeleverd in *Kampili* en *Pare-Pare*. Als zo'n briefkaart met handtekening binnenkwam, dan wist je dat je partner en/of kinderen nog in leven waren ...

Op 15 augustus 1945 capituleert Japan. Maar pas op 16 september 1945 worden mijn oma, vader en tante bevrijd uit het boskamp en worden zij vervoerd naar Makassar. Daar worden zij herenigd met hun vader. Broer Eric volgt kort daarna vanuit Batavia.

Mijn vader en mijn tante hebben gelukkig de hellevaart op de *Rio de Janeiro Maru* en drie en een half jaar interneringskampen overleefd. Ze zijn vandaag hier ... broer en zus Richard en Désirée de Vries ... mijn vader en mijn tante ... 83 en 82 jaar! Ze zitten hier vooraan.

Mijn vader heeft lang gezwegen, maar sinds een paar jaar is hij gaan vertellen. Zo vertelt hij dat Australische torpedovliegers over het schip scheerden, de luiken van het ruim werden gesloten en zij als ratten in de val zaten. Met als gevolg dat hij uit angst niet meer kon spreken en eten ... Door de jaren heen begon ik me langzaam te beseffen wat voor trauma dit voor mijn vader was.

In de voorbereiding op deze toespraak heb ik met mijn vader gesproken over zijn herinneringen aan de barre tocht met de *Rio de Janeiro Maru*. Mijn vader heeft die herinneringen - van hem als een klein jongetje - voor mij op papier gezet.

Op het monument voor de slachtoffers van de Japanse zeetransporten staan de woorden 'Water wast de herinnering niet weg'. Dat water de herinnering niet weg wast, blijkt wel uit zijn woorden die ik nu graag met u deel.

"Lieve Rachel, hierbij mijn herinneringen voor jouw lezing.

Begin 1942 na de inval van de Japanners zijn wij naar Ambon verscheept. Op welke wijze herinner ik mij niet meer. Ons kamp *Tantoei* werd door de Australische luchtmacht gebombardeerd. In het kamp zaten gevangengenomen Australische soldaten, burgervrouwen en hun kinderen, en gevangen burgermannen. Naast het kamp lag een wapen- en munitiedepot. Een bom viel dichtbij onze loods en mijn moeder werd levend begraven tot aan haar schouders. Zij kon er niet meer uitkomen en riep naar mij 'pak je zusje bij de hand en zoek je vader'. Huilend liepen wij de loods uit onder het geluid van ontploffende munitie. De mannen haalden het hek tussen het mannen- en vrouwenkamp omver en wij kwamen mijn vader tegen. Hij vroeg waar onze moeder was en wij vertelden wat er gebeurd was. Hij zei dat we naar het strand moesten gaan; hij ging naar onze loods die al begon te branden. Toen de mannen mijn moeder met fors geweld uit het puin hadden getrokken, is zij in veiligheid gebracht en zocht mijn vader naar ons.

De vrouwen en kinderen en de mannen werden in twee kerken in Ambon-stad ondergebracht. Daarna werden wij op een troepen transportschip naar Makassar vervoerd.

Die reis was voor mij zeer traumatisch, als de geallieerde vliegtuigen over vlogen, gingen de luiken dicht en zaten wij als ratten in de val. Het schip heette *Rio de Janeiro Maru*. Na aankomst in Makassar wilde ik niet meer eten en mijn vader heeft mij met een pak slaag daartoe aangezet. Daarna werden de vrouwen en kinderen naar *Kampili*, een voormalig tuberculose-kamp, gebracht en de mannen werden in de militaire kazerne *Pare-Pare* geïnterneerd. Toen wij afscheid namen hing mijn vader zijn trouwring om mijn hals met de opdracht 'zorg goed voor je moeder'. Mijn moeder was zwaar astmatisch en als zij in het kamphospitaal lag, waren Dési en ik alleen onder toezicht van oudere vrouw.

Ons kamp is nog een keer met brandbommen bestookt en wij vluchtten weg tussen brandende huizen en gewonde vrouwen en kinderen. Daarna kwamen wij in een boskamp terecht en werd ons bestaan nog primitiever. De bevrijding voelde niet als een bevrijding, omdat wij in het kamp moesten blijven, nu onder bescherming van de Japanners, tot de geallieerde troepen arriveerden."

Tot zover de woorden van mijn vader.

Maar ik sta hier als nabestaande; als dochter en niet en vraag mij af.

Wat is de impact van de hellevaart en de interneringskampen op *mijn* leven geweest? Wat betekent deze traumatische ervaring van mijn vader en mijn tante voor *mij*?

De kinderen van toen, die eerst op de hellships zaten en daarna geïnterneerd zaten in de Japanse kampen zijn de meest onschuldige slachtoffers die je maar kan bedenken. Over zee naar een onbekende bestemming ...

En hoe hebben mijn grootouders zich staande gehouden? Ook zij moeten bang zijn geweest, niet alleen voor zichzelf, maar bovenal voor hun kinderen? Hoe konden zij hun kinderen beschermen en hen niet laten merken dat ze het zelf ook niet wisten? Hoe hielden zij moed? Waar haalden ze de kracht vandaan om zulke moeilijke levensomstandigheden moedig het hoofd te bieden?

Toen ik 6 jaar oud was, kon ik naar hartenlust buiten spelen en groeide ik op in vrijheid en veiligheid. Het ergste dat mij als kleuter is overkomen, was een schaafwond op mijn knie en dat ik soms werd uitgescholden voor *poepchinees*.

De oorlogsjaren waren voor mijn vader een periode die beheerst werd door emotionele ervaringen. Wat ik van mijn vader heb geleerd, is een enorme geestkracht en om niet wakker te liggen van dingen waar je geen invloed op hebt.

Mijn vader en ik zijn nu in gesprek met elkaar over het verleden, ons gedeelde heden en ook over de toekomst. Het Indisch zwijgen hebben wij doorbroken.

Vrijheid was voor mijn vader en tante geen vanzelfsprekendheid. Voor mij is vrijheid de norm. Het is goed te beseffen hoe bijzonder het is om in een land te leven dat al bijna 75 jaar vrij is van oorlog. Deze vrijheid moeten wij koesteren. Dit jaar en volgend jaar wordt op verschillende plekken in Nederland het einde van de Tweede Wereldoorlog herdacht. Want we mogen het leed en de offers niet vergeten ...

Ik vind het belangrijk om de vrede te blijven herdenken en door te geven aan mijn dochter en aan mijn kleindochter.

4 jaar is ze ... Robyn, 4^e generatie, achterkleindochter van mijn vader en kleindochter van mij. Ze is hier vandaag ook aanwezig. Onschuldig en klein ...

Bijeenkomen op deze vredige plek geeft kracht en troost. Door te herdenken en te eren.

Graag eindig ik met een levenswijsheid van de Libanese dichter Kahlil Gibran, die mij in verdrietige tijden en bij gemis van dierbaren troost bieden. Ik hoop u ook!

'Herinneren is een vorm van ontmoeten'.